

УГОРСЬКОМОВНІ СТУДЕНТИ ЗАКАРПАТТЯ: МОВНІ ПРЕФЕРЕНЦІЇ ПІД ЧАС ДІЇ ЗАКОНУ «ПРО ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОЇ МОВНОЇ ПОЛІТИКИ»

Статтю присвячено окресленню мовних преференцій студентів угорськомовних ВНЗ Закарпатської області. Студентство є інтелектуальним ядром, яке впливатиме на майбутнє спільноти, тому вивчення їхньої мовної поведінки є достатньо показовим. Дослідження проведено на базі анкетування 120 респондентів. Крім цього, у статті розглядаються особливості антропонімікону угорськомовного студентства, що показує мовні преференції їхніх батьків.

Ключові слова: угорська спільнота, асиміляція, антропонімікон, мовні преференції, мовна поведінка.

Угорська меншина Закарпаття є найчисельнішою етнічною меншиною в області. Історія її формування досить давня. Наприкінці IX ст. на територію Центральної Європи мігрували угри. З XI ст. вони почали захоплювати нові території, у тому числі сучасне Закарпаття¹, яке ще з початку VI ст. було населене слов'янами, найвірогідніше дулібами². Перші писемні згадки про приєднання місцевих племен до Київської Русі, припадають на першу половину IX ст.³ Однак землі Закарпаття, відділені природним кордоном Карпат, поступово відходили від руських князів та підпадали під владу Угорщини.

Закарпаття входило до складу Угорщини (спочатку до Угорського королівства, згодом до Австро-Угорщини) до кінця Першої світової війни. За цей час територію сучасного Закарпаття, особливо південні райони, поступово заселяло угорське населення.

За час угорського панування українське населення Закарпаття не повністю мадяризували, попри досить інтенсивний процес колонізації. В. Шандор стверджує: «У добі 1707–1900 було змадяризовано 2 800 000 словаків, німців, українців, хорватів, румунів та ін.»⁴. Дослідник вважає початком мадяризації закон угорського парламенту від 1791 р., арт XVI, який на всій території королівства проголошував угорську мову державною. «Суцільна мадяризація була остаточно завершена законом від 12 XI 1848 р., арт II, для всіх шкіл та публічних установ Угорщини», за яким «всякі подання, листи, меморіали, рішення чи відповіді

¹ Мицюк О. Нариси з соціально-господарської історії Підкарпатської Русі.— Ужгород, 1936.— Т. 1.— С. 12.

² Котигорошко В. Населення Верхнього Потисся в VI–IX ст. // Археологічні дослідження Львівського університету.— Л., 2005.— Вип. 8.— С. 346.

³ Сополіга М. Українці Словаччини: матеріальні вияви народної культури та мистецтва.— К., 2011.— С. 24.

⁴ Шандор В. Закарпаття, історично-правовий нарис IX ст.— 1920 р.— Нью-Йорк, 1992.— С. 90.

мусять бути тільки на мадярській мові... В усіх школах в границях угорської держави мовою навчання повинна бути тільки угорська»⁵. Піком мадяризації був так званий закон Аппоні 1907 р., за яким в Угорщині, до якої належало Закарпаття, в усіх без винятку сферах суспільного життя заборонялося вживання мов національних меншин та запроваджувався єдиний угорський алфавіт. Без знання угорської мови ніхто не мав права працювати на державній роботі.

У міжвоєнний період Закарпаття належало до Чехословаччини, з 1939 по 1944 р. — до гортистської Угорщини. За цей час істотних змін угорська меншина Закарпаття не зазнала. 1945 року Закарпаття ввійшло до складу УРСР. Протягом 1946 р. влада виселила 25 тис. угорців на Сибір⁶.

За період СРСР в угорськомовних школах викладали російську мову, що мала тоді статус мови міжнародного спілкування, а українська не входила до програми⁷.

Станом на 2001 р., порівняно з 1959 р., у національному складі Закарпаття питома вага угорців знизилася з 15,9 % до 12,1 %. На сьогодні, за даними всеукраїнського перепису населення 2001 року, на території Закарпатської області проживає 151,5 тис. угорців (12,1%). У всіх районах області переважну більшість становлять українці, крім Берегове та Берегівського району, де відповідно 48,1 та 76,1 % становлять угорці. Частково угорці проживають в Ужгородському, Виноградівському та Мукачівському районах і в національній структурі їх мешканці становлять відповідно 33,4, 26,2 та 12,7 %⁸.

Серед міського населення Закарпатської області угорці становили 11,6 %, серед сільського населення — 12,3 %. У таблицях 1 та 2 показано кількість угорського населення в містах і районах Закарпатської області.

Таблиця 1

Концентрація угорського населення в містах		
Міста	Угорці (осіб)	Відсотки від загальної кількості населення
Берегове	12785	48,1
Ужгород	7972	6,9
Мукачеве	6975	8,5
Хуст	1726	5,4

Таблиця 2

Концентрація угорського населення в районах області		
Райони	Угорці (осіб)	Відсотки від загальної кількості населення
Берегівський	41163	76,1
Виноградівський	30874	26,2
Ужгородський	24822	33,4
Мукачівський	1287	12,7
Тячівський	4991	3,7
Хустський	3785	3,9
Рахівський	2929	3,2

⁵ Там же.— С. 91.

⁶ Левенець Ю. Закарпаття в етнополітичному вимірі.— К., 2008.— С. 98.

⁷ Мельник С., Черничко С. Мовна політика Радянського Союзу // Закарпаття 1919–2009 рр: історія, політика, культура.— Ужгород, 2010.— С. 669.

⁸ Закарпатське обласне управління статистики. Національний склад населення та його мовні ознаки. Статистичний бюлетень.— Ужгород, 2003.— С. 3.

За даними перепису 2001 р., угорськомовною є не лише угорська меншина, адже 12,7 % населення Закарпаття вважає рідною угорську, тоді як угорську національність вказало 12,1 % респондентів. Тобто 0,6 % населення, яке не належить до угорського етносу, вважають рідною угорську мову. Імовірно, це роми, євреї (zareєстровано навіть громадську організацію Угорськомовних євреїв Закарпаття) та українці. Крім цього, за даними Ю. Левенця⁹, українську рідною назвали 2,6 % угорців.

Угорська мова належить до угро-фінської мовної сім'ї, отже, є істотно віддаленою від української. За інформацією директора Карпатського центру полігрових досліджень Ф. Шандора¹⁰, «20 % закарпатців спілкуються не українською мовою. Це, здебільшого, угорці, росіяни, роми, румуни. Узагалі не володіють українською 3–4 % населення області. Серед них 30 % — угорці».

Угорська меншина веде активне культурне життя. Проводяться щорічні фестивалі: Дні угорської культури, Свята угорського народного мистецтва, заходи до Дня Св. Іштвана, традиційне свято «Турул». В області діє 12 угорських культурних товариств, виходить 13 періодичних видань угорською мовою¹¹.

На початок 2012–2013 навчального року в області діяло 675 загальноосвітніх навчальних закладів, з них 66 з угорською мовою навчання у місцях компактного проживання угорців¹².

На Закарпатті є два ВНЗ, у яких навчання проводиться угорською мовою: Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II (Берегово) та природничо-гуманітарний факультет Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет» (Ужгород).

10 серпня 2012 року набув чинності закон «Про засади державної мовної політики» № 5029-VI¹³. Він став головним інструментом мовної політики України (до 23 лютого 2014 року). До його ухвалення мовні питання регулював закон Української РСР «Про мови в Українській РСР» 1989 року¹⁴.

Новий закон декларував статус державної для української мови, але істотно розширював використання регіональних мов, якщо кількість носіїв цих мов не менше 10 % від населення певного регіону.

Частина 7 статті 7 закону вимагала від громадян, які проживають на території, де функціонує регіональна мова, працювати над її розвитком: «У межах території, на якій поширена регіональна мова або мова меншини... здійснення заходів щодо розвитку, використання і захисту регіональної мови або мови меншини, передбачених цим Законом, є обов'язковим для місцевих органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, установ, організацій, підприємств, їх посадових і службових осіб, а також громадян-суб'єктів підприємницької діяльності та фізичних осіб».

Дія закону поширюється на 18 мов: російську, білоруську, болгарську, вірменську, гагаузьку, ідиш, кримськотатарську, молдавську, німецьку, ново-

⁹ Левенець Ю. Закарпаття в етнополітичному вимірі.— К., 2008.— С. 500.

¹⁰ Тарканій Г. Закарпатська відповідь українському «мовному питанню».— www.zik.ua/trakniy_786899-098989.

¹¹ Зан М. Етнічні процеси на Закарпатті // Закарпаття 1919–2009 рр: історія, політика, культура.— Ужгород., 2010.— С. 510.

¹² <http://www.beregszasz.com.ua/index.php/t-rsadalom-br-sotsio/52-suspilstvo-zakarpatya/2131-u-66-navchalnykh-zakladakh-zakarpattia-navchannia-provodiat-uhorskoju-movoiu>.

¹³ Верховна Рада України. Закон України про засади державної мовної політики.— <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5029-17>.

¹⁴ Верховна Рада України. Закон УРСР про мови в Українській РСР.— <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/8312-11>.

грецьку, польську, ромську, румунську, словацьку, угорську, русинську, караїмську і кримчацьку.

21 грудня 2012 р. Закарпатська обласна рада провела засідання, присвячене мовній політиці області, але не визнала жодну мову регіональною, тільки задекларувала особливий статус для угорської, румунської та русинської мов. Причому «особливого статусу» закон не визначає.

Регіональною угорську мову визнали: Берегівська міськрада (7 вересня 2012 р.) та Берегівська і Виноградівська райради. Таким чином, угорська стала регіональною в одному місті та двох районах області.

У тексті ухвали Берегівської міськради є такі положення:

«[...] — забезпечити виготовлення написів на офіційних бланках, печатках, штампках, табличках Берегівської міської ради поряд державною мовою і регіональною (угорською) мовою;

— використовувати угорську мову поряд з державною мовою в місті при виготовленні табличок та вказівників;

— розміщення всіх форм аудіо та візуальної реклами на території міста Берегово на українській або угорській мові відповідно до рішення рекламодавця;

— здійснити належні заходи з метою недопущення публічного приниження державної та угорської мови, порушення прав і свобод громадян чи розпалу міжнаціональної ворожнечі;

— для реалізації державної гарантії щодо надання послуг державною мовою, а в межах території, на якій поширена регіональна мова, тобто угорська, і цією регіональною мовою відвідувачам органів державної влади і органів місцевого самоврядування, при доборі службових кадрів враховувати критерій володіння державною мовою та регіональною (угорською).

4. Підприємствам, установам, організаціям Берегівської міської ради здійснити аналіз існуючої практики використання державної та регіональної (угорської) мови при здійсненні власних повноважень. На підставі такого аналізу терміном до 01 жовтня 2012 року затвердити перелік власних заходів та надати належні пропозиції Берегівській міській раді та іншим вищестоящим органам щодо виконання вимог Закону.

5. Фінансовому управлінню Берегівської міської ради передбачити кошти на реалізацію норм Закону України «Про засади державної мовної політики» на території міста Берегово на 2012–2013 рік;

6. При наданні відповідним органам державної виконавчої влади фінансових показників і пропозицій щодо складання проекту державного бюджету України, внесенні пропозицій з бюджетного регулювання — надати дані, які можуть бути враховані при визначенні розмірів міжбюджетних трансферів, урахувати потребу у додаткових видатках з державного бюджету, необхідних для реалізації Закону України «Про засади державної мовної політики» на території міста Берегово на 2013 рік.

7. Звернутися до всіх підприємств, установ, організацій, розташованих на території міста Берегово, щодо реалізації норм Закону України «Про засади державної мовної політики» [...]»¹⁵.

Закон «Про засади державної мовної політики» став поштовхом для угорськомовної меншини активніше відстоювати свої інтереси.

Крім засідань місцевих рад, 16 лютого 2013 року в Закарпатському угорському інституті ім. Ференца Ракоці II відбулася конференція з питань стану та можливостей вивчення угорської мови на Закарпатті у світлі Закону України «Про засади державної мовної політики».

Організатором конференції було Закарпатське угорське педагогічне товариство. На заході був присутній держсекретар міністерства закордонних справ Угорщини Ж. Неймет, який у ці дні спеціально відвідав Закарпаття.

У резолюції конференції є такі положення:

«1. Відповідно до пункту 1 статті 11 Закону «Про засади державної мовної політики» у тих регіонах, де угорська мова отримала статус регіональної, дозволити ведення шкільної до-

¹⁵ <http://www.mukachevo.net/ua/News/view/61859>.

кументації в школах з угорською мовою навчання, зокрема протоколи зборів педколективу, класні журнали, навчальні плани тощо угорською мовою. У таких навчальних закладах класні кутки, стінгазети, таблиці, інформаційні табло та інші засоби унаочнення мають бути угорською мовою. Таблички (вивіски) з назвою закладу та печатки мають бути двомовні...

2. Відповідно до пункту 2 статті 13 розділу II, а також пунктів 3–5 статті 28 розділу V Закону «Про засади державної мовної політики» забезпечити для випускників шкіл з угорською мовою навчання двомовні українсько-угорські свідоцтва та атестати про базову загальну та повну загальну середню освіту. У свідоцтвах та атестатах прізвище, ім'я випускника писати за правилами угорського правопису, без вказування імені по батькові. Правильне написання угорського відповідника імені, відповідно до закону, узгоджувати з батьками.

3. У тих адміністративно-територіальних одиницях, де угорській мові надано статус регіональної, угорська мова має бути введена як обов'язкова друга іноземна мова. Це мотивується й тим, що угорську мову часто використовують у побутовому спілкуванні, а географічне розташування області робить можливим розвиток транскордонних зв'язків з Угорщиною, якому сприятиме знання мови...

Берегово 16 лютого 2013 року»¹⁶.

Коли минув рік з часу прийняття закону, журналісти видання ВВС Україна поцікавилися думкою керівників угорських товариств про ефективність цього закону.

Керівник київського товариства угорців Закарпаття Т. Вашш вважає, що громада позитивно сприйняла закон, проте його реалізація стала проблематичною: «Реалізація мовного закону вимагає певних затрат, але коштів для цього не передбачили... на Закарпатті в нас давно своя, угорська, система освіти. Але останніми роками батьки все частіше віддають дітей в українські школи та класи. Закон про мови на це не впливає»¹⁷.

Почесний голова Демократичної спілки угорців України М. Товт стверджує, що в реальному житті нічого не змінилося, адже використання угорської в адмініструванні, вивісках, спілкуванні з громадянами було й до ухвалення закону. «У планах громади — добитись написання імен в паспортах згідно угорського правопису та дубляжу документів про освіту угорською мовою»¹⁸.

Угорщина з приходом до влади правої партії «Фідес» (з 2010 р.) веде активну політику, спрямовану на підтримку закордонних угорців. Крім підтримки угорських товариств та лобювання прав меншини в Україні, уряд Угорщини почав активно надавати громадянство та видавати угорські паспорти закордонним угорцям.

Україна посідає третє місце за кількістю виданих угорських паспортів. Станом на березень 2013 р. 8 783 громадян України прийняли ще й угорське громадянство¹⁹.

За даними досліджень, угорські паспорти отримують не так для еміграції до країни, як для спрощення перетину кордону Шенгенської зони з туристичною метою, а також для працевлаштування в країнах ЄС. Згідно з останнім дослідженням Eurostat, більше третини громадян Угорщини (31 %) живе на межі бідності²⁰. Отже, еміграція не була б економічно вигідною.

Для аналізу перспектив розвитку угорської спільноти ми дослідили мовну поведінку студентів угорськомовних ВНЗ. Цей вибір зумовлений тим, що саме випускники угорськомовних ВНЗ є потенційними лідерами спільноти. Тому їх-

¹⁶ <http://zakarpattia.net.ua/News/106953-Uhortsi-Zakarpattia-vymahaiut-vyvchennia-uhorskoimovy-v-shkolakh-i-iaak-ridnoi-i-iaak-inozemnoi-FOTO>.

¹⁷ <http://zakarpattia.net.ua/News/113214-Rik-movnomu-zakonu.-Rumuny-i-uhortsi>.

¹⁸ Там же.

¹⁹ <http://www.mukachevo.net/UA/News/view/71803>.

²⁰ <http://www.mukachevo.net/UA/News/View/69050>.

ня мовна поведінка є показовою і допомагає визначити тенденції мовної поведінки угорськомовної меншини взагалі.

За підсумками вступної кампанії до ВНЗ 2013 р. в Закарпатській області із 7462 абітурієнтів, які зареєструвалися на участь у зовнішньому незалежному оцінюванні (ЗНО), 1269 виявили бажання скласти тести регіональними мовами і мовами національних меншин, з них 1096 абітурієнтів склали тести угорською мовою ²¹.

Питома вага угорського населення в області становить 12,1 %, а 14,7 % вступників склали ЗНО угорською мовою. Звідси можна зробити висновок, що права на угорськомовну освіту на шкільному рівні забезпечуються достатньо, оскільки для того, щоб скласти ЗНО угорською мовою, необхідно мати відповідну мовну компетенцію, здобуту у школах з відповідною мовою навчання.

В електронній базі даних «Конкурс» міністерства освіти реєструються прізвища, імена, імена по батькові всіх абітурієнтів, які пройшли конкурс і вступили до ВНЗ ²². За даними цієї інформаційної системи можна проаналізувати антропонікон молодого покоління закарпатців, що володіє угорською мовою, а також мовно-культурні переваги їхніх батьків, які вибирали для них імена.

Ми проаналізували антропоніми вступників до Природничо-гуманітарного коледжу Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет» та Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці II за період з 2009 по 2013 рр. (див. табл. 3). ЗНО стало обов'язковою умовою для вступу з 2008 року. У електронній базі даних є інформація від 2009 р. ²³

За цей період до ВНЗ з угорською мовою навчання вступило 490 студентів. Компоненти антропонімів ризяться за своїм походженням.

Таблиця 3

Антропоніми вступників до ВНЗ з угорською мовою навчання				
Прізвище угорського походження	Ім'я угорського походження	Форма по батькові, утворена від імені угорського походження	Кількість	Відсотки
+	+	+	196	40
+	+	-	143	29
-	-	-	107	22
+	-	-	27	6
+	-	+	8	1,8
-	+	-	6	0,8
-	-	+	3	0,4

Найбільша група (40 %) — це антропоніми з усіма компонентами угорського походження, наприклад: *Балла Беата Золтанівна, Балог Андрея Адальбертівна, Дебрецені Ілона Ференцівна, Ковач Іштван Чабаєвич, Мейсар Крістіна Ференцівна, Пінте Жолт Калманович* і т. ін.

Друга за чисельністю група (29 %) — антропоніми з прізвищами угорського походження та іменами (імена по батькові — не угорського, а, як правило, українського походження): *Балог Габрієлла Степанівна, Бардош Оршою Степа-*

²¹ <http://zakarpattya.net.ua/News/111579-Kozhen-piatyi-abiturient-na-Zakarpatti-skladaie-testy-ZNO-movoiu-natsmenshyn>.

²² <http://www.vstup.info/2013/i2013o8.html>.

²³ Там же.

нізна, Деак Даниел Федорович, Кіш Ноемі Іванівна, Орос Габрієлла Гаврилівна, Чорба Тіберій Володимирович та ін. Така велика кількість свідчить про те, що батьки вступників народилися за часів СРСР, коли велася активна асиміляція національних меншин. Тоді заохочувалося вживання українських імен замість угорських.

Антропоніми з прізвищами угорського походження й іменами та іменами по батькові — неугорського також свідчать про асиміляцію.

Третя за чисельністю група (22 %) має антропоніми цілком неугорського походження, як правило, українського. Такий значний відсоток свідчить про асиміляційні процеси часів СРСР та сучасної України: *Беликанич Олександра Василівна, Ворон Неля Михайлівна, Кінаш Любов Іванівна, Скрип Андрій Михайлович, Солод Єва Вікторівна, Юрик Юлія Олександрівна* та ін. Певний відсоток у цій групі також становлять етнічні українці, які вибрали угорську мову навчання.

У передаванні прізвищ угорського походження засобами української мови переважає транслітерація, пор.: *Пентек (Péntek), Барат (Barát), Гадап (Gadár)*, однак трапляються і варіанти, передані за допомогою практичної транскрипції: *Гуньоді (Hunyadi), Йкоб (Jakob), Качов (Kácsó), Кертейс (Kertész), Гіябо (Hiaba), Ештовок (Estók)* та ін.

Серед прізвищ угорського походження трапляються непоодинокі випадки різної передачі угорських антропонімів засобами української мови. Наприклад, угорські прізвища *Nagy, Varanyi* та *Rapp* передаються українськими транскрибованим і транслітерованим варіантами: *Нодь / Надь, Бороні / Бороньї, Понн / Панн* та ін.

Серед імен вступників угорського походження переважають адаптовані українські варіанти — українські відповідники або транслітеровані варіанти імен: *Вікторія (Viktória), Елеонора (Eleonóra), Брігітта (Brigitta), Аттіла (Attila), Чаба (Csaba)*.

Незначний сегмент імен корпусу — це транскрибовані варіанти засобами української графіки: *Тюнде (Tünde), Лойош (Lajos), Чобо (Csaba), Аніко (Anikó), Клаудія (Klaudia), Бейло (Béla), Ілдіко (Ildikó), Йозеф (József)*. Як наслідок, деякі угорські імена мають різні українські відповідники. Наприклад: *Attila — Аттіло, Оттіла, Оттіло; Csaba — Чобо, Чаба; Roland — Роланд, Ролланд; Orsolya — Оршоа, Оршоля; Annamária — Аннамарія, АннаМарія, Анна-Марія* тощо.

Значний сегмент серед антропонімів з прізвищами і по батькові угорського походження становлять імена, які не є ні типово угорськими, ні типово українськими: *Жанетт, Біанка, Евелін, Беатрікс, Белла, Кітті*. У цій групі також трапляються різні написання, наприклад: *Ніколетт / Ніколетта, Вівієн / Вівієн, Адрієнн / Адрієн* та ін.

Імена по батькові від антропонімів угорського походження у більшості випадків утворені згідно з нормами правопису, пор.: *Міклошівна (від Міклови), Яношівна (від Янош), Габорович (від Габор), Оскарович (від Оскар), Балінтівна (від Балінт), Сілардович (від Сілард)* і т. д.

Як і у випадку запису імен, трапляються різні форми імен по батькові, утворені з імен угорського походження, по-різному переданих засобами української мови: *Аттілівна, Оттілівна, Отілович (від угор. Attila); Тивадарівна, Тиводорович (від угор. Tivadar); Берталонович, Бертолонівна (від угор. Bertalan) Чабович, Чабівна, Чобівна (від угор. Csaba)* та ні.

Складним є утворення імені по батькові від чоловічих угорських імен, що закінчуються на кореневу голосну, наприклад *Імре* та *Ендре*. В українському пра-

вописі це питання не регулюється²⁴. У нашому корпусі ми зафіксували три імені по батькові, утворені з таких імен: *Імреович, Ендрович, Ендреївна*. Форма *Ендрович* неправильна тому, що випускається кореневе закінчення. Форми *Імреович* та *Ендреївна* не є евфонічними через гіатус. За логікою українського правопису, форми по батькові слід утворювати за допомогою суфіксів *-ович, -івна* з приставним *-й-*: *Імреївович, Ендреївна*.

У трьох випадках простежується вплив російської мови на творення форм по батькові: *Чабаєвич, Аттіловна, Золтановна*.

У 20 випадках із 490 (2 %) подаються антропоніми без імені по батькові, наприклад: *Балінт Естер, Балог Роберт, Гал Томаш, Горзо Каталін, Полков Ақош* та ін. За угорською антропонімічною традицією ім'я по батькові не вживається. Випускати документи без цієї форми — це одна з вимог угорської мовної політики на конференції в Берегові, однак вона суперечить нормам українського законодавства. Згідно з Положенням про паспорт громадянина України п. 6: «...На першу і другу сторінки паспортної книжечки заносяться прізвище, ім'я та по батькові»²⁵.

Антропонімікон угорськомовних студентів є важливим аспектом мовної поведінки спільноти. Щоправда, він більше характеризує мовну поведінку попередніх поколінь та компетентність реєстраторів у паспортних столах, які ці імена записували в документи.

Документація антропоніма — прізвище, ім'я, по батькові — показує тенденції мовної поведінки в діахронічній перспективі. Прізвище (його формування та особливості запису) вказує на мовно-політичну ситуацію часу, коли його задокументовано, ім'я по батькові — на тенденції, що існували дві генерації тому (ім'я батькові надавали його батьки, тобто дід і баба об'єкта досліджень), ім'я — на мовну поведінку батьків (які вибрали ім'я об'єктові досліджень). Усі три компоненти можуть бути задокументовані по-різному — залежно від компетенції працівника паспортного столу, що також ілюструє особливості мовної політики спільноти.

Для визначення мовних переваг ми провели анкетування серед студентів Природничо-гуманітарного коледжу Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет».

Відповіді на анкету погодилося 120 студентів. Вік респондентів: 17–22 роки. Проживають в Ужгороді, Берегові, Виноградіві, Ужгородському, Берегівському та Виноградівському районах, тобто в місцях компактного проживання угорськомовної спільноти.

Респонденти могли вибирати анкету українською та угорською мовами. 34 студенти (28 %) обрали угорськомовну анкету, 86 (72 %) — україномовну. Мова анкети — це перший репрезентативний фактор аналізу мовної поведінки угорськомовної молоді. Вибір угорськомовної анкети вказує на слабку соціалізацію в українському суспільстві та кращу компетенцію в угорській, ніж українській мові. Результати опитування ми проаналізували окремо для двох груп анкет — угорськомовних та україномовних.

Питання в анкетах можна умовно поділити на три блоки: особисті мовні переваги, мовна компетенція та оцінка мовної ситуації. Розглянемо кожний з цих блоків.

²⁴ Потелло Н. Теорія і практика ділового мовлення. — К., 1999. — С. 88.

²⁵ Верховна Рада України. Постанова про затвердження положень про паспорт громадянина України та про паспорт громадянина України для виїзду за кордон. — <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2503-12>.

Студенти, які обрали угорськомовні анкети (I група), менш асимільовані, ніж ті, що обрали україномовні анкети (II група). Це підтверджують результати анкет (див. табл. 4 і табл. 5).

Таблиця 4

Особисті мовні переваги угорськомовних студентів, анкети угорською мовою (1-а група)						
Анкетні питання	Угор. (%)	Укр. (%)	Рос. (%)	Угор. і укр. (%)	Угор. і рос. (%)	Не надаю значення (%)
Національність	70	30	–	–	–	–
Рідна мова	82	12	6	–	–	–
Перша мова	82	12	6	–	–	–
Мова навчання у школі	100	–	–	–	–	–
Мова спілкування з батьками	82	–	–	12	6	–
Мова спілкування батьків з їхніми батьками	76	12	–	12	–	–
Мова спілкування з братами та сестрами (якщо є)	88	12	–	–	–	–
Мова спілкування у транспорті та сфері обслуговування	18	30	–	52	–	–
Бажана мова навчання для майбутніх дітей	60	24	–	12	–	4
Відповідь на питання про рідну мову (якщо перепис населення відбувся б сьогодні)	88	6	6	–	–	–

Таблиця 5

Особисті мовні переваги угорськомовних студентів, анкети угорською мовою (2-а група)						
Анкетні питання	Угор. (%)	Укр. (%)	Рос. (%)	Угор. і укр. (%)	Угор. і рос. (%)	Не надаю значення (%)
Національність	65	28	–	7	–	–
Рідна мова	86	7	2	5	–	–
Перша мова	90	5	–	5	–	–
Мова навчання у школі	93	5	2	–	–	–
Мова спілкування з батьками	70	–	5	16	9	–
Мова спілкування батьків з їхніми батьками	56	7	2	23	12	–
Мова спілкування з братами та сестрами (якщо є)	66	5	5	19	5	–
Мова спілкування у транспорті та сфері обслуговування	16	33	–	49	2	–
Бажана мова навчання для майбутніх дітей	60	33	2	–	–	5
Відповідь на питання про рідну мову (якщо перепис населення відбувся б сьогодні)	67	26	5	2	–	–

Змішану угорсько-українську національну ідентичність вказало 7 % респондентів 2-ї групи. Відповіді на питання про рідну і першу мову у випадку респондентів 1-ї групи збігаються, у випадку 2-ї групи — у 90 % перша мова угорська, а рідною її визнають 86 %. Усі респонденти 1-ї групи вчилися в угорськомовних школах (у випадку 2-ї групи — 93 %).

Мова спілкування з батьками: 1-а група — 82 % угорською, 12 % — угорською і українською, 6 % — угорською і російською; 2-а група: 70 % — угорською, 16 % — угорською та українською.

Відповіді на питання про мову спілкування батьків респондентів зі своїми батьками показує тенденції розвитку мовної поведінки у спільноті. У 1-й групі 76 % вказали угорську мову, у 2-й групі — 56 %. Отже, у 2-й групі традиція одномовності в родинах не була універсальною. У цій групі також високий показник угорсько-російського білінгвізму — 12 %, що засвідчує наслідки мовної політики СРСР.

Мова спілкування з братами і сестрами у 1-й групі — переважно угорська (88 %), а у 2-й групі угорську вживають менше (66 %) за рахунок угорсько-українського білінгвізму (19 %).

Мовна поведінка у транспорті та сфері обслуговування майже ідентична в обох групах. Відповіді різняться на 2–3 %. Найпоширенішим є українсько-угорський білінгвізм.

Бажаною мовою навчання для майбутніх дітей для більшості респондентів в обох групах є угорська (60 %), щоправда в 2-й групі 33 % віддають перевагу українськомовній шкільній освіті, у 1-й групі на 11 % менше. 12 % респондентів, що обрали угорськомовні анкети, воліють навчати майбутніх дітей у мішаних українсько-угорських школах.

Питання про імовірну відповідь про рідну мову під час перепису населення ми розмістили наприкінці анкети, аби респонденти автоматично не поставили таку ж відповідь, як і в питанні про рідну мову, тому відповіді на ці два питання різняться. У 1-й групі 88% на переписі вказали б угорську мову рідною (6 % тих, хто на початку анкети вказали українську мову рідною, на переписі відповіли б, що рідна для них угорська). У 2-й групі ситуація протилежна: угорську назвали рідною 86 %, українську — 7 %, а під час перепису угорською назвали б рідною 67 %, а українську — 26 %.

Другий блок — мовна компетенція. В анкетах були питання про мовну компетенцію української, угорської та російської на двох рівнях: розуміння і здатність говорити (див. табл. 6 і табл. 7).

Таблиця 6

Мовна компетенція угорськомовних студентів, анкети українською мовою (1-а група)				
Анкетні питання щодо володіння	Добре (%)	Середньо (%)	Слабо (%)	Не говорю / Не розумію (%)
українською (говорити)	12	47	41	–
українською (розуміти)	29	59	12	–
угорською (говорити)	100	–	–	–
угорською (розуміти)	100	–	–	–
російською (говорити)	–	12	35	53
російською (розуміти)	18	12	52	18

Мовна компетенція угорськомовних студентів, анкети українською мовою (2-а група)				
Анкетні питання щодо володіння	Добре (%)	Середньо (%)	Слабо (%)	Не говорю / Не розумію (%)
українською (говорити)	33	26	36	5
українською (розуміти)	40	40	20	—
угорською (говорити)	93	2	5	—
угорською (розуміти)	96	2	2	—
російською (говорити)	12	14	37	37
російською (розуміти)	14	16	47	23

За власними оцінками респондентів, їхні знання української значно поступаються знанням угорської. У 1-й групі добре говорять українською 12 %, розуміють 29 %, у 2-й групі відповідно — 33 % і 40 %. У 2-й групі, щоправда, є незначний відсоток респондентів, які слабо говорять і розуміють угорську — 5 % і 2 %.

Досить репрезентативними є дані мовної компетенції щодо російської мови серед угорськомовних студентів. У 1-й групі добре нею не говорить ніхто, а добре розуміють 18 %. Високими є показники слабкої мовної компетенції: 35 % — слабо говорять, 52 % — слабо розуміють (53 % — не говорять, 18 % — не розуміють). У 2-й групі мовна компетенція російської мови трохи вища (добре говорять — 12 %, добре розуміють — 14 %), слабо говорять і розуміють 37 % і 47 % (37 % — не говорять і 23 % — не розуміють).

Наведені дані показують, що молоде покоління угорськомовної спільноти в рамках україно-угорського білінгвізму має асиметричну мовну компетенцію. Володіння українською гірше, ніж володіння угорською. Постколоніальний престиж російської та її застосування як мови міжнаціонального спілкування у випадку молодого покоління мінімізовано.

Третя група питань в анкеті стосувалася оцінки мовної ситуації в населених пунктах респондентів (див. табл. 8 і табл. 9).

Відповідаючи на питання про державну підтримку для мови в 1-й групі найчастіше вказували угорську мову (70 %), 12 % — українську, 18 % — держава не повинна підтримувати жодну мову. У 2-й групі угорська здобула менше підтримки (53 %), українська — більше (33 %).

Друге питання стосувалося переходу на інші мови. 2-а група вважає, що найчастіше переходять на іншу мову угорськомовні (77 %). У 1-й групі цей показник значно менший (58 %). Це свідчить про більшу акомодативну здатність групи, що обрала україномовні анкети.

На питання про мову представників влади в 1-й групі показники угорської вищі (52 %), ніж у 2-й групі (39 %), а української, відповідно, у 1-й групі нижчі (18 %), ніж у 2-й групі (35 %). Прикметно, що респонденти з 1-ї і 2-ї груп походять з того самого ареалу, відповідно представники влади в них ті самі. Розбіжність в оцінці, імовірно, залежить від того, якою мовою респонденти зверталися до представників влади.

Відповіді на питання про мову багатого прошарку населення подібні у двох групах. Українську мову вказало більше респондентів у 2-й групі (28 %), ніж у 1-й групі (18 %).

Таблиця 8

**Оцінка мовної ситуації, анкети угорською мовою
(1-а група)**

Анкетні питання	Угор. (%)	Укр. (%)	Укр. і угор. (%)	Укр. і рос. (%)	Не звертаю уваги (%)	Держава не повинна нікого підтримувати (%)	Інші національності (%)
Яка мова потребує в Україні державної підтримки?	70	12	–	–	–	18	–
Носії якої мови найчастіше переходять на іншу мову?	58	18	–	–	–	–	24
Якою мовою говорять представники влади у вашому населеному пункті?	52	18	24	–	–	–	–
Якою мовою говорять багаті мешканці вашого населеного пункту?	46	18	–	–	18	–	–

Таблиця 9

**Оцінка мовної ситуації, анкети українською мовою
(2-а група)**

Анкетні питання	Угор. (%)	Укр. (%)	Укр. і угор. (%)	Укр. і рос. (%)	Не звертаю уваги (%)	Держава не повинна нікого підтримувати (%)	Всі мови (%)	Інші національності (%)
Яка мова потребує в Україні державної підтримки?	53	33	4	–	–	5	5	–
Носії якої мови найчастіше переходять на іншу мову?	77	–	2	–	–	–	–	21
Якою мовою говорять представники влади у вашому населеному пункті?	39	35	19	5	–	–	–	–
Якою мовою говорять багаті мешканці вашого населеного пункту?	46	18	–	18	18	–	–	–

Мовні переваги та мовна поведінка угорськомовної молоді у сфері освіти вказують на те, що права цієї меншини забезпечуються згідно із законодавством України.

На рівні антропонімії простежується послаблення асиміляційних процесів порівняно з радянським періодом. Дедалі частіше вживаються імена угорського походження, передані практичною транскрипцією. У документах іноді випускають форму імені по батькові, нетипову для угорців.

За даними анкетування, середовище угорськомовних студентів часто є герметичним. Це призводить до асиметрії в умовах українсько-угорського білінгвізму, яка виявляється у слабкій компетенції в українській мові, що перешкоджає комунікації з іншими громадянами України, які не володіють угорською.

Асиміляційні тенденції серед угорськомовних студентів виявляються мінімально. Постколоніальний престиж російської мови та її використання як мови міжнародного спілкування втратили свою актуальність. Її вплив мінімізовано також на рівні антропонімії.

Дослідження показало необхідність уніфікації правил адаптації угорських антропонімів засобами української мови, а також покращення компетенції української мови серед угорськомовних студентів.

(Ужгород)

L. L. BELEY

HUNGARIAN MINORITY OF ZAKARPATTIA: LINGUISTIC PREFERENCES OF THE STUDENTS

The aim of the article is to characterize the linguistic preferences of Hungarian community which inhabits Southern part of Zakarpattia oblast of Ukraine. 120 students from Hungarian language universities took part in the exploration. Students form intellectual nucleus of the community, that's why their linguistic preferences are very important, they can help to foresee the development of the community. Apart from linguistic preferences, proper names of the students have been analyzed in the article as the indicator of assimilation.

Key words: Hungarian community, assimilation, language preferences, language behavior, proper names.